

ЭОЖ 664.07
МРНТИ 06.52.21

DOI: <https://doi.org/10.37788/2021-3/52-62>

О.И. Жалтырова^{1*}, Т.Б. Кувалдина², Г.О. Абишева³

¹Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан

²Омбы мемлекеттік қатынас жолдары университеті, Ресей

³Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан

*(e-mail: olga_zhaltyrova@mail.ru)

Ақшалай қаражатты есепке алу және аудит мақсаттары үшін өнеркәсіптік кәсіпорында ақпараттық қамтамасыз етуді жетілдіру

Аңдатпа

Негізгі мәселе: ақша нарықтық экономикада үлкен рөл атқарады. Тауарлар мен қызметтер айналымын жүзеге асыратын ақшалай қаражаттың қозғалысы болмай нарық мүмкін емес. Ақша қозғалысы тауарларды сатуға, сондай-ақ қаржы нарығының қозғалысына қызмет етеді. Өнеркәсіптік кәсіпорынның ақша қаражаттары айналым активтерінің ажырамас бөлігі болып табылады. Ақша жеткізушілермен және мердігерлермен есеп айырысуды жүзеге асыру, бюджетке төлемдер жасау, қызметкерлерге жалақы, сыйлықақылар беру және төлемдердің басқа түрлерін жүзеге асыру үшін қажет. Ақшаны ұйымдастырудың мәні белгілі бір уақыт кезеңіндегі ақша ағындарын талдау нәтижелері мен бухгалтерлік есеп деректері негізінде шаруашылық жүргізуші субъектінің ақша ағындарын тиімді басқару болып табылады. Ақпараттық қамтамасыз ету-бұл өнеркәсіптік кәсіпорынның нақты жағдайын бағалауға және басқару шешімдерінің тиімділігін арттыруға ықпал ететін факторларды анықтауға мүмкіндік беретін ақпарат жүйесі және оны өңдеу әдістері. Мұндай жағдайларда ақшаны есепке алу және аудит үшін ақпараттық қолдауды жетілдіру сөзсіз болады.

Мақсаты: ақпараттық қамтамасыз етуді жетілдіру жолымен өнеркәсіптік кәсіпорындардағы ақша қаражаттын есепке алу және аудит мәселелерін анықтау болып табылады.

Әдістері: зерттеу мақсатын жүзеге асыру нәтижелерді визуализациялау үшін салыстырмалы талдау, синтез, графикалық әдіс әдістерін қолдануға ықпал етеді.

Нәтижелер және олардың маңызы: кез-келген кәсіпорын үшін өндіріс циклінің басында қаражат жеткілікті болуы керек, ал соңында олардың өсуі қамтамасыз етіледі. Мұндай іс жүргізу кезінде ақша қаражатының тұрақты айналымы қамтамасыз етіледі, ол кәсіпорынды ақша қаражатының ағынымен қамтамасыз етеді және негізгі қызмет арқылы жинақталатын ақша есебінен басқа салалардағы (инвестициялық немесе қаржылық) қызметті жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Нарықтық экономика жағдайында ақшаны шебер пайдалану кәсіпорынға қосымша табыс әкеледі деген қағидаттан бастау керек, сондықтан кәсіпорын пайда табу үшін уақытша бос ақшаны ұтымды инвестициялау туралы үнемі ойлануы керек. Авторлар қаржылық есептілік негізінде қызмет түрлері бойынша ақша қаражаттарының қозғалысына талдау жүргізді және ақша ағындарын басқаруды арттыруға бағытталған ақша қаражаттарын есепке алу және аудит мәселелерін шешу бойынша ұсыныстар әзірледі, бұл өнеркәсіптік кәсіпорынға белгіленген мақсаттар мен жоспарларға барынша қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: ақша, есеп, аудит, құжат, өтімділік, операцияларды көрсету, ақпарат.

Кіріспе

Кәсіпорынның ақшалай қаражаты ең өтімді активтер болып саналады. Өтімділік олардың кез келген түрдегі міндеттемелерді орындауға қабілетті болуымен қамтамасыз етіледі, яғни міндеттемелерді өтеу үшін ұзақ уақыт талап етілмейді [1; 96].

Ақшаның "өлшем бірлігі" ретіндегі рөлі транзакциялар үшін белгіленген бағаларды пайдалануға мүмкіндік береді. Ақша айырбастау құралы және есеп айырысу бірлігі ретінде қызмет ететіндіктен, олар үнемдеудің өте ыңғайлы әдісін (жинақ құралы) және ақшаны қарызға алудың ыңғайлы әдісін (кейінге қалдырылған төлем құралы) қамтамасыз етеді. "Жинақ құралы" ретінде ақша болашақ сатып алу қабілетіне кепілдік беру есебінен ағымдағы кірістен жинақтауды жүзеге асыру процесін жеңілдетеді. "Кейінге қалдырылған төлем құралы" ретінде ақша қазіргі уақытта қарызға алынған және қарызға берілген сатып алу қабілетінің өлшемін қамтамасыз ете отырып, қарыз алуды (және несие беруді) жеңілдетеді. Ақша тауарлар мен қызметтерге төлем құралы ретінде қарапайымдылығымен ерекше: олар барлық қаржы құралдарының ішінде ең жоғары өтімділікке ие [2; 16].

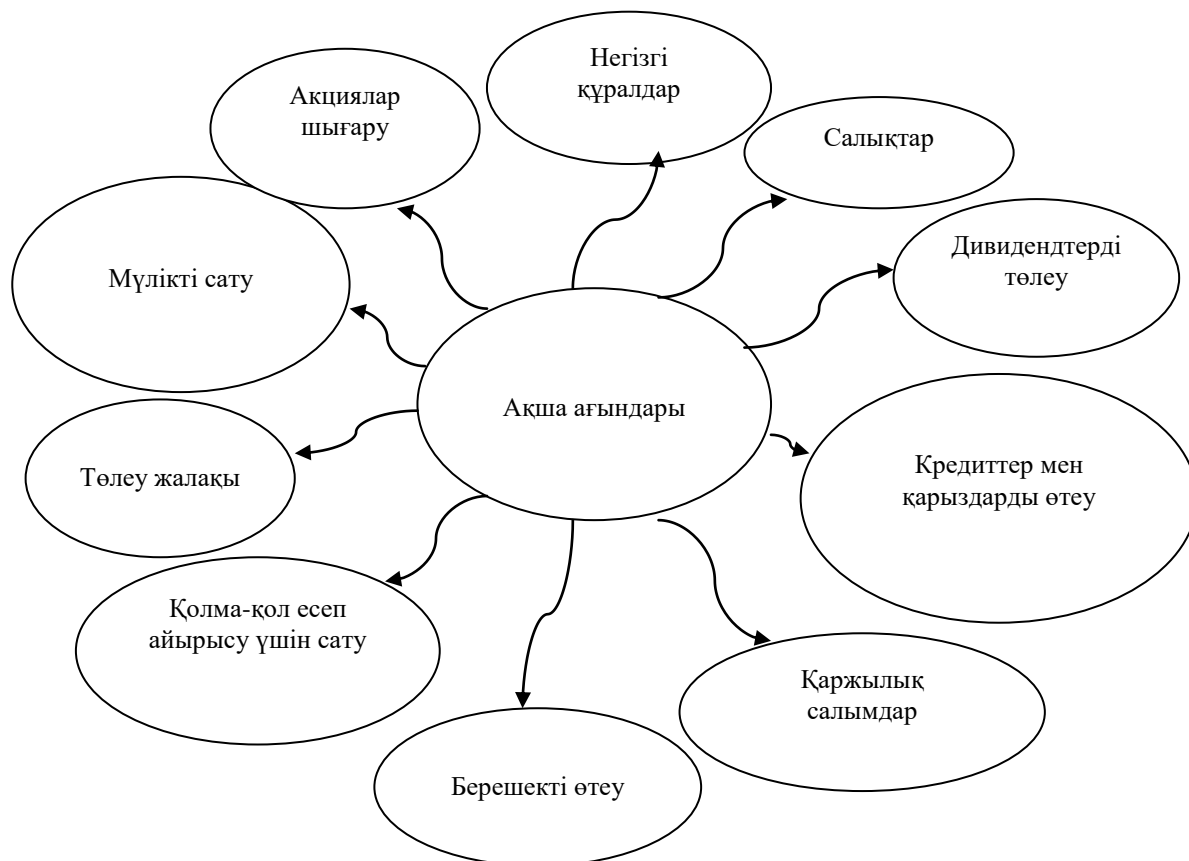
Материалдар мен әдістер

Қаражатты есепке алуға байланысты өзекті мәселелер Н.П. Кондраков, К.К. Кеулимжаев, А.Д. Шеремет, С.А. Бороненкова, Г.В. Савицкая және т.б. ғалымдардың қазіргі еңбектерінде көрініс тапты. зерттеудің теориялық негізі отандық және шетелдік экономист ғалымдардың еңбектері, зерттелген проблема бойынша өнеркәсіптік кәсіпорынның құжаттары мен есептері, ашық Ғаламтор-

ресурстардағы мақалалар мен жарияланымдар болды. Мақала жазу кезінде экономикалық және статистикалық әдістерді, салыстырмалы және факторлық талдау әдістерін қамтитын жалпы ғылыми таным әдістері қолданылды.

Нәтижелері

Ақша ағындарын тиімді басқару дағдарысқа қарсы тиісті шараларды дереу жоспарлау және қабылдау үшін ең осал жерлерді талдауға және уақтылы бағалауға мүмкіндік береді. 1-суретте ақша ағындары көрсетілген.

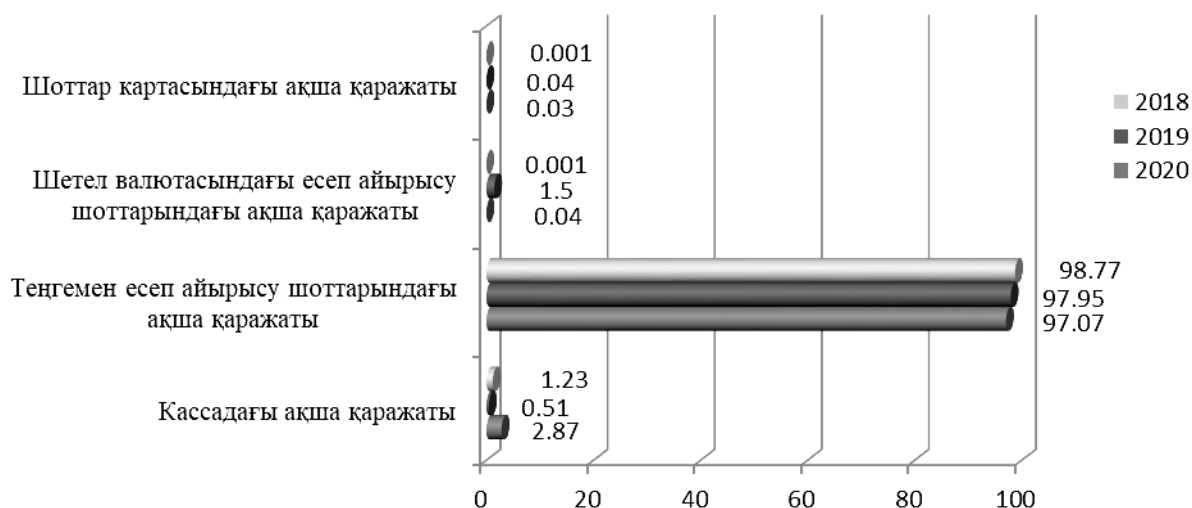

Сурет 1 – Ақша ағындарының түрлері

Ақша жүйесі ақша ағындарының сипаты мен ерекшеліктеріне әсер етеді. Егер ақша жүйесі дұрыс жұмыс істесе, ақша ағындары кеңейеді. Керісінше, егер ақша жүйесі жетілмеген болса, онда ақша ағындары баяулайды. Ақша қатынастары жүйесінің материалдық негізі-ақша айналымы кезінде белгілі бір кәсіпорындағы ақша айналымы болып табылатын ақша қозғалысы процесі.

Өнеркәсіптік кәсіпорындағы ақша қозғалысын қарастырамыз. Кәсіпорын функционалдық валютадан (теңгеден) ерекшеленетін валютада көрсетілген операцияларды жүзеге асырады. Көрсетілген операциялар АҚШ долларын, еуроны және ресей рублін пайдалана отырып көрсетіледі.

2020 жылдың соңында өнеркәсіптік кәсіпорынның шоттарында 0,2 мың АҚШ доллары мөлшерінде ақша бар, бұл Ұлттық банктің бағамы бойынша теңгемен 93 мың теңгені құрайды. Ресей рублі 7 мың, Бұл теңге бағамы бойынша (1 рубль үшін 5,57 теңге) 39 мың болады. 2019 жылдың соңында кәсіпорынның шоттарында 9 мың АҚШ доллары мөлшерінде ақша бар, бұл Ұлттық банктің бағамы бойынша теңгемен (1 доллар үшін 397,66 теңге) 3579 мың теңгені құрайды. Ресей рублі 4 мың, Бұл теңге бағамы бойынша (1 рубль үшін 6,25 теңге) 25 мың болады. Ақша қаражаттарының құрылымы 2 суретте көрсетілген.

Сурет 2 – Ақша құрылымының диаграммасы

Ең үлкен үлес салмақты теңгемен есеп айырысу шоттарындағы ақша қаражаты 2021 жылдың басына 97 %, 2020 жылдың басына 97,95 % және 2019 жылдың басына 98,77 % алады. Ең аз үлес салмағы 2021 жылдың басына 0,03 %, 2020 жылдың басына 0,04 % және 2019 жылдың басына 0,001 % ақша қаражатын алады.

Ақша қаражатын есепке алу 1000 "ақша қаражаты" кіші бөлімі көзделген 2007 жылғы 23 мамырдағы №185 бухгалтерлік есеп шоттарының үлгі жоспары бойынша жүргізіледі (02.10.2018 ж. енгізілген өзгерістермен), өнеркәсіптік кәсіпорында мынадай шоттар пайдаланылады:

- 1010 "Кассадағы ақша қаражаты";
- 1020 "Жолдағы ақша қаражаты" - 1022 қосалқы шоты көзделген, ол валютаны айырбастау үшін пайдаланылады;
- 1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты";
- 1040 "корреспонденттік шоттардағы ақша қаражаты";
- 1080 "басқа ақша қаражаты".

1000-кіші бөлімнің шоттарында ұлттық және шетел валюталарында ақшаның болуы және қозғалысы туралы ақпарат қорытылады. 1000-кіші бөлім шоттарының сальдосы айдың басындағы бос ақша сомасының болуын көрсетеді; дебет бойынша айналым – түскен сомалар, ал кредит бойынша берілген немесе аударылған сомалар. Ақша шоттары бойынша айналым-сальдо ведомостерінің негізінде 2019 жылғы ақша қаражатының қозғалысы 1 кестеде берілген.

1 кесте – 2019 жылғы ақша қаражатының айналымдары

Ақшалай қаражат	Кезең басындағы Сальдо		Кезең ішіндегі айналымдар		Кезең соңындағы Сальдо	
	Дебет	Несие	Дебет	Несие	Дебет	Несие
1011	4387548		74580622	77736052	1232118	
1022			8681534934	8681534934		
1031	339178338		57411813019	57534896858	216094499	
1032	4017		8683385475	8679785251	3604241	
1040	1924		2500000	2407655	94269	
1080	14264246		5628241		19892487	
Барлығы	357836073		74859442291	74976360750	240917614	

Кестенің деректерінен біз қалдықтардағы да, айналымдардағы да негізгі үлес 1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша" шотына түсетінін көреміз. 1022 "Жолдағы ақша қаражаты" шоты бойынша сальдо жоқ. Шот валютаны айырбастау үшін қолданылады.

Бір жыл ішінде мынадай өзгерістер болды: кассадағы ақша 3155430 теңгеге азайды, карталардағы ақша 92345 теңгеге ұлғайды, ағымдағы банктік шоттардағы ақша 113855374 теңгеге ұлғайды. Барлық ақшалай қаражат 116918459 теңгеге азайды.

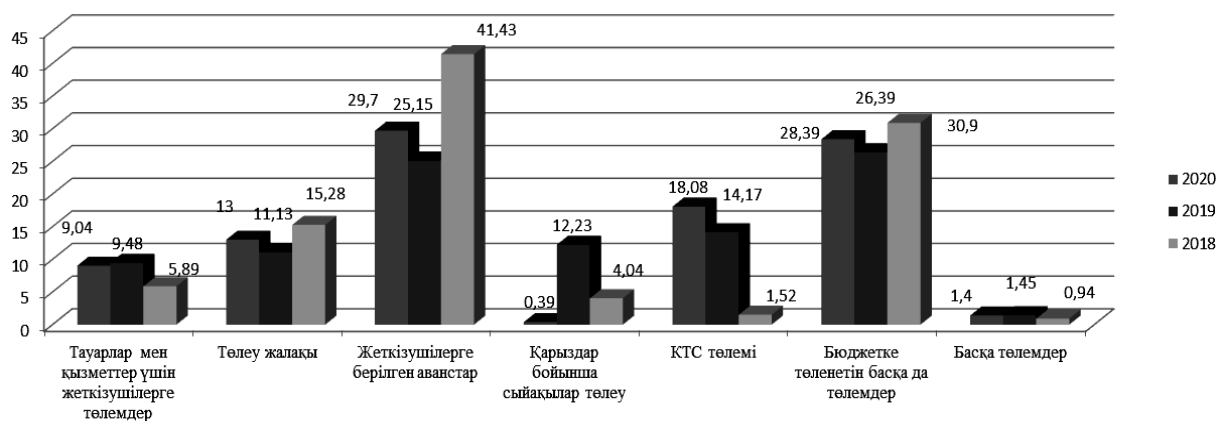
Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есепте көрсетілген ақша қозғалысын қарастырыңыз. 2019 жылғы операциялық қызметтен ақша қаражатының түсуі 2 кестеде ұсынылған түсімдердің мынадай түрлері бойынша болды.

2 кесте – Операциялық қызметтен ақша қаражатының түсуі

Түрлері	01.01.2021		01.01.2020		01.01.2019	
	мың теңге	%	мың теңге	%	мың теңге	%
1	2	3	4	5	6	7
Ақша қаражатының түсуі, барлығы	20509052	100	19138137	100	10956166	100
Тауарларды сатудан	20384243	99,39	17084785	89,27	10858551	99,11
Қызмет көрсетуді жүзеге асыру	43392	0,21	41582	0,22	38632	0,35
Алынған сыйақылар	67389	0,33	42375	0,22	25476	0,23
Өзге де түсімдер	14028	0,07	1969395	10,29	33507	0,31

Талдау деректерінен 2020 жылы тауарларды өткізуден түскен ақша қаражатының түсімі 1370915 мың теңгеге ұлғайғанын, 2019 жылы ұлғаю 6226234 мың теңгені құрағанын көруге болады.

Операциялық қызметтен ақша қаражатының шығуы 3 суретте көрсетілген мынадай шаруашылық операцияларының нәтижесінде болды.

3 сурет – 2020-2018 жылдардағы ақша қаражатының шығуы

Ақша қаражатының шығуы бәрінен бұрын шикізатты, материалдарды, тауарларды сатып алумен байланысты 2020 жылы 1500492 мың теңгеге ұлғайды, 2019 жылы 5419150 мың теңгеге ұлғайды. 2020 жылы шығарылу құрылымындағы ең үлкен үлес салмақты жеткізушілерге берілген аванстар 29,7 пайыз алады. 2020 жылы ең аз үлес салмағы қарыздар бойынша сыйақы төлемдері 0,39 пайызды құрады.

2019 жылғы операциялық қызметтің нәтижесінде 2762821 мың теңге сомасында таза ақша қаражатының ұлғаюы болды, бұл кәсіпорынның өтімділігін оң сипаттайды, өйткені кәсіпорынның ақша қаражаты оның ең өтімді активтері болып табылады.

Әрі қарай, инвестициялық қызметтен таза ақша анықталады. Мысалы, ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есепте кәсіпорынның ұзақ мерзімді активтерін сату нәтижесінде алынған сомалар көрсетілген. Сондай-ақ инвестициялық қызметтен: негізгі құралдарды сатып алуға төлемдер көрсетілген. 2020 жылғы инвестициялық қызметтен түскен ақша қаражатының қозғалысы 3 кестеде берілген.

3 кесте – Инвестициялық қызметтен түскен ақша қаражатының қозғалысы

Түрлері	01.01.2021 ж. мың теңге	01.01.2020 ж. мың теңге	Ауытқу мың теңге
1	2	3	4
Негізгі құралдарды сатудан түскен ақша қаражатының түсімі	187	285	- 98
Негізгі құралдарды сатып алудан ақшаның шығуы	1313544	1088417	225127
Таза ақшалай қаражат	(1313357)	(1088132)	(225225)

2020 жылы кәсіпорында 1315544 мың теңге (жабдықтар, көлік құралдары, басқа да негізгі құралдар) сомасына ұзақ мерзімді активтерді сатып алу және 187 мың теңге сомасына ұзақ мерзімді активтерді сату болды.

Әрі қарай, қаржылық қызметтен таза ақша анықталады. Ақша қаражатының қозғалысы туралы есепте алынған қарыздардың нәтижесінде түскен сомалар көрсетіледі. Сондай-ақ қаржылық қызметтен төлемдер көрсетілген: қарыздарды өтеу, дивидендтерді төлеу. 2020 жылғы қаржылық қызметтен түскен ақша қаражатының қозғалысы 4 кестеде берілген.

4 кесте – Қаржылық қызметтен түскен ақша қаражатының қозғалысы

Түрлері	01.01.2021 ж. мың теңге	01.01.2020 ж. мың теңге	Ауытқу мың теңге
1	2	3	4
Қарыздар түріндегі ақша қаражатының түсуі	3333320	-	-
Қарыздарды өтеуден ақшаның шығуы	4631045	4932592	-301547
Дивидендтерді төлеу	3043098	-	-
Таза ақшалай қаражат	(4340823)	(4932592)	(591769)

4 кестенің деректерінен 2020 жылы кәсіпорында 3333320 мың теңге сомасына банктік қарыз алу және 187 мың теңге сомасына өтеу болғаны көрініп тұр.

ҚЕХС 7-ге сәйкес қарыздар бойынша пайыздарды "Қаржылық Қызмет" бөлімінде де, "операциялық қызмет" бөлімінде де көрсетуге жол беріледі. Кәсіпорынның есеп саясаты "операциялық қызмет" бөлімінде қарыздар бойынша есептелген пайыздарды көрсетеді. Осыған байланысты пайыздар ай сайынғы негізде есептеледі.

2020 жылдың басында кәсіпорынның ақша қаражатының қалдығы 240917 мың теңгені, есепті кезеңнің соңында – 365877 мың теңгені құрады, яғни сома азайды. 2019 жылдың басында кәсіпорынның ақша қаражатының қалдығы 357836 мың теңгені, есепті кезеңнің соңында – 240917 мың теңгені құрады, яғни сома азайды.

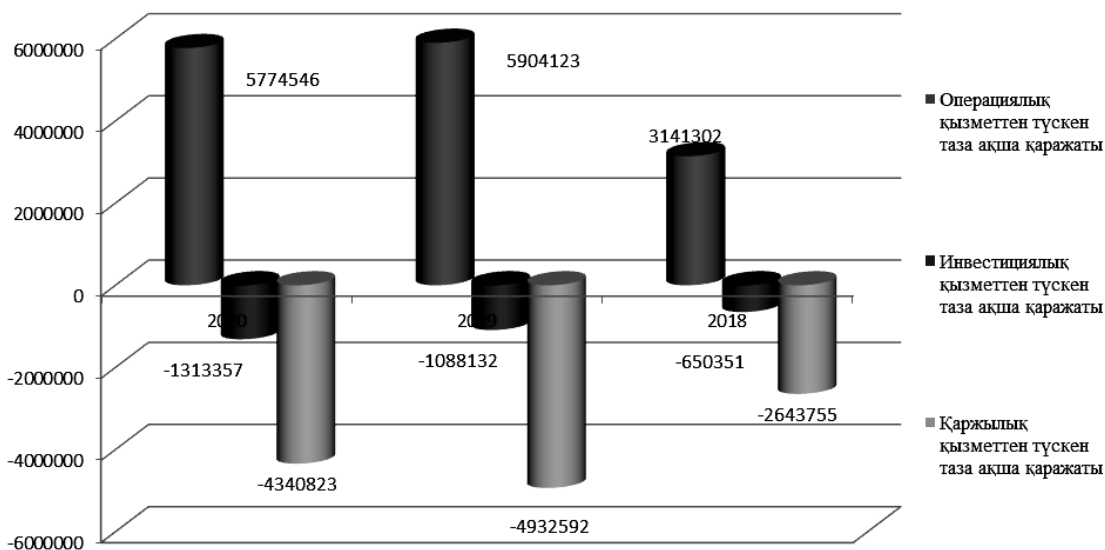
Тікелей әдіспен ақшаны талдау ағымдағы міндеттемелер бойынша төлемдер, инвестициялық қызмет және қосымша шығындар үшін қаражаттың жеткіліктілігіне қатысты жедел қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Салыстырмалы талдау деректері бойынша біз 2020 жылы ақша қаражатының 120366 мың теңге сомасында таза ұлғайғанын, ал 2018 және 2019 жылдары ақша қаражатының таза азайғаны байқалғанын көреміз (2019 жылы 116601 мың теңгеге, 2018 жылы 152804 мың теңгеге).

Кезеңдегі өзгерістерді салыстыра отырып, біз 2019 жылы кезең басындағы ақша қаражатының қалдығы 149206 мың теңге сомасына төмендегенін көріп отырмыз. 2020 жылы қалдық 116919 мың теңгені құрады.

2019 жылы кезең соңындағы ақша қаражатының қалдығы 116919 мың теңге сомасына азайды. 2020 жылы соңына қалдық 124960 мың теңге сомасында ұлғайды.

4 суретте қызмет түрлері бөлінісінде 2018-2020 жылдар кезеңіндегі үш жыл ішіндегі ақша ағындарының салыстырмалы талдауы көрсетілген.

4 сурет – 2020-2018 жылдардағы таза ақша қаражаттарының диаграммасы

Қызмет түрлері бөлінісінде ағымдағы (операциялық) қызмет бойынша барлық жылдар ішінде таза ұлғаю және инвестициялық және қаржылық қызмет бойынша таза азаю байқалады.

Талқылау

Қызметтің тиімділігін арттыруға, сатуды ұлғайтуға және таза пайдаға байланысты шешімдер қабылдау үшін пайдаланылатын жедел есепке алу мен есептілік деректері ақпараттың неғұрлым құнды көзі болып табылады. 5 кестеде ақпараттық қамтамасыз етудің негізгі көздері көрсетілген [3; 81].

5 кесте – Ақпараттық қамтамасыз етудің негізгі көздері

Ақпарат көздері	Сипаттамасы
Жоспарлы	Кәсіпорын әзірлейтін жоспарлардың барлық түрлері – жедел, ағымдағы, перспективалық, сондай-ақ ақша ағындарымен; еңбек өнімділігімен; өндірістік қуаттарды пайдаланумен; күрделі салымдармен; өндіріс тиімділігімен; қаржылық көрсеткіштермен байланысты нормалар мен нормативтерді қамтитын жүйе.
Есепке алу	Жетекші рөл автоматтандырылған есепке алу мен қаржылық есептілікке тиесілі. Есеп ақпаратының құрамына даму тенденциясын уақтылы анықтауға мүмкіндік беретін нәтижелер туралы ақпараты бар ІС Кәсіпорын бағдарламасының деректері қосылуы керек. Статистикалық есепке алу деректері өзара байланыстар мен экономикалық заңдылықтарды анықтауға, ал жедел есепке алу рентабельділікті арттыруға ықпал етеді
Есептік жазбадан тыс	Ресми заңнамалық актілер (заңдар, қаулылар). Фирмашілік өкімдік құжаттар: кәсіпорынның контрагенттермен шаруашылық-құқықтық қатынастарын реттейтін құжаттар (келісімдер, шарттар); жалпы жиналыс материалдары (хаттамалар, есептер); техникалық-технологиялық құжаттама; зерттеу материалдары және т.б.

Бухгалтерлік есептің бастапқы есепке алу құжаты тіркелімдерді қаржылық, басқарушылық және салықтық есепке алу ретінде жасау үшін жалпы ақпараттық база болып табылады.

Қолма-қол ақша қаражатының қозғалысы 1010 шот карточкасында көрініс табады, фрагмент 6 кестеде келтірілген.

6 кесте – 2019 жылғы шілдедегі 1010 шот карточкасының фрагменті

Құжат	Талдаушы	Дебет		Кредит	
		Шот	Сомасы	Шот	Сомасы
Кассалық кіріс ордері 00000002564 от 01.07.2019 10:32:47 Өзге де түсімдер	Негізгі касса Операциялық қызметтен түсетін басқа да түсімдер	1010	35263	1270	
Кассалық кіріс ордері 00000002565 от 01.07.2019 10:33:39 Өзге де түсімдер	Негізгі касса Операциялық қызметтен түсетін басқа да түсімдер	1010	2569	3510	
Кассалық кіріс ордері 00000002570 от 01.07.2019 Есеп берушіден қаражатты қайтару	Негізгі касса Операциялық қызметтен түсетін басқа да түсімдер	1010	30000	1250	
Кассалық шығыс ордері 00000000497 от 01.07.2019 14:04:07 Есеп берушіге қаражат беру	Негізгі касса Операциялық қызмет бойынша өзге де төлемдер	1250		1010	30000
Кассалық шығыс ордері 00000000514 от 09.07.2019 14:57:28 Кредиттер және қарыздар бойынша есеп айырысулар	Негізгі касса Жеткізушілермен және мердігерлермен есеп айырысу	1710		1010	30300
Кассалық шығыс ордері 00000000515 от 09.07.2019 Төлеу жалақы	Негізгі касса Төлеу жалақы	3350		1010	38200
Кассалық кіріс ордері 00000002665 от 10.07.2019 9:09:28 Өзге де түсімдер	Негізгі касса Операциялық қызметтен түсетін басқа да түсімдер	1010	29056	1210	
Кассалық шығыс ордері 00000000543 от 16.07.2019 17:23:50 Өзге де шығыстар	Негізгі касса Операциялық қызмет бойынша өзге де төлемдер	3380		1010	400000
Кезең ішіндегі айналымдар			9792129		5189824

Қолма-қол ақшалай қаражатпен барлық есеп айырысулар ұлттық валютада жүзеге асырылады. Кез-келген кәсіпорын үшін қасалық операцияларды есепке алуды нақты ұйымдастыру маңызды рөл атқарады. Қасалық операциялар-қолма-қол ақшаны қабылдау, сақтау және беру. Көрсетілген рәсімдер қаржылық құқық нормаларымен реттелген және өнеркәсіптік кәсіпорынның есеп саясатында көрсетілген.

Қолма-қол ақша қаражатын сақтау, қабылдау және беру үшін кәсіпорында талаптарға сәйкес оқшауланған және жабдықталған, сондай-ақ күзет-өрт сигнализациясы құралдарымен жабдықталған касса үй-жайы болады. Қолма-қол ақша қаражаты сейфте сақталады. Кәсіпорында қасалық операцияларды жүргізу туралы Ереже әзірленді. Қасалық операцияларды жүргізу үшін штатта қасир лауазымы қарастырылған, ол кассадағы қаражаттың сақталуына толық материалдық жауап береді. Заңнама нормаларына сәйкес Кәсіпорында лауазымдық нұсқаулықтар әзірленді.

Қасирді жұмысқа тағайындау басшының бұйрығымен ресімделеді. Қасирді жұмысқа тағайындау туралы бұйрық шығарылғаннан кейін ұйым басшысы қасирді қасалық операцияларды жүргізу туралы Ережемен таныстыруға міндетті, онда қасалық операцияларды жүргізу тәртібі, кассадағы ақша мен басқа да құндылықтарды қабылдау, сақтау және беру ережелері көзделеді.

Қасалық және банктік құжаттарға түзетулер енгізуге жол берілмейді. Кәсіпорынның қасирі мен бас бухгалтері ақша құжаттарына қол қою құқығына ие. Операциялар кезінде есіктер ішкі жағынан құлыпталады, сейфтің немесе темір шкафтың кілттері қасирде, ал кілттердің көшірмелері кәсіпорын басшысында мөрленген пакетте сақталады. Жазып берілген қасалық ордерлер бухгалтерияда кіріс және шығыс қасалық құжаттарды тіркеу журналында тіркеледі, ол кіріс және шығыс қасалық құжаттарға жеке ашылады. Онда: кіріс және шығыс ордерінің күні мен нөмірі, түскен немесе жұмсалған ақшаның нысаналы мақсаты (жалақы, сыйлықақылар, Стипендиялар, іссапар және басқа да шығыстарды төлеуге) көрсетіледі [4; 138].

Банк шотын ашу банк пен шот иесі арасында банк шоты шартын жасасу кезінде жүргізіледі. Шарт бойынша банк шот иесінің пайдасына түскен ақшаны қабылдауға, оған немесе үшінші тұлғаларға тиісті ақша сомасын аудару (беру) туралы оның өкімдерін орындауға және осы Шартта көзделген басқа да қызметтерді көрсетуге міндеттенеді. Шартта тараптар келіскен өзге де талаптар көзделуі мүмкін. Банк шотына ақша түсумен байланысты операциялар төлем тапсырмасымен (кіріс) ресімделеді. Ақша қаражатын аудару төлем тапсырмасымен (Шығыс тапсырмасымен) ресімделеді. Банктік шот бойынша ақша қаражатының барлық қозғалысы банктің үзінді көшірмесінде көрсетіледі. Банктің үзінді көшірмесінде бір күндегі барлық операциялар көрсетіледі. Мысалы, күннің басындағы қалдық, 1030 шоттың дебеті мен кредиті бойынша айналымдар.

Ақша қаражатының қозғалысы 1030 шот карточкасында көрініс табады, фрагмент 7 кестеде келтірілген.

7 кесте – 2019 жылғы шілдедегі 1030 шот карточкасының фрагменті

Құжат	Талдаушы	Дебет		Кредит	
		Шот	Сомасы	Шот	Сомасы
Шығыс төлем тапсырмасы 00000002701 01.07.2019	29.11.2018 ж. №6/593- О шарт ЖШС ТМҚ және қызметтердің түсімі 00000002238 24.06.2019	3310		1030	27900
Ақы төлеу	ЖШС кепілдік жарна	3380		1030	5000
Шығыс төлем тапсырмасы 00000002704 01.07.2019 басқа ақша қаражатын есептен шығару	ИП Шарт №6/312-Б от 28.06.2019 Шығыс төлем тапсырмасы 00000002708 от 01.07.2019	1710		1030	48000
Шығыс төлем тапсырмасы 00000002708 01.07.2019	Банк комиссиясы Әкімшілік шығыстар	7210		1030	10580
Төлем (аванс)	KZ226010361000006862 в АО " Халық банкі " Операциялық қызметтен түсетін басқа да түсімдер	1030	31450	1270	
01.07.2019 00000002724 Шығыс төлем тапсырмасы 17:36:24	ЖШС Шарт №58 от 01.07.2017 г. (су) Таксопарк ТМҚ және қызметтерді іске асыру 628 31.03.2019 23:56:27	1030	72057	1210	
Ақша қаражатын өзге де есептен шығару	KZ226010361000006862 в АО " Халық банкі " Төлеу жалақы	3350		1030	55467263

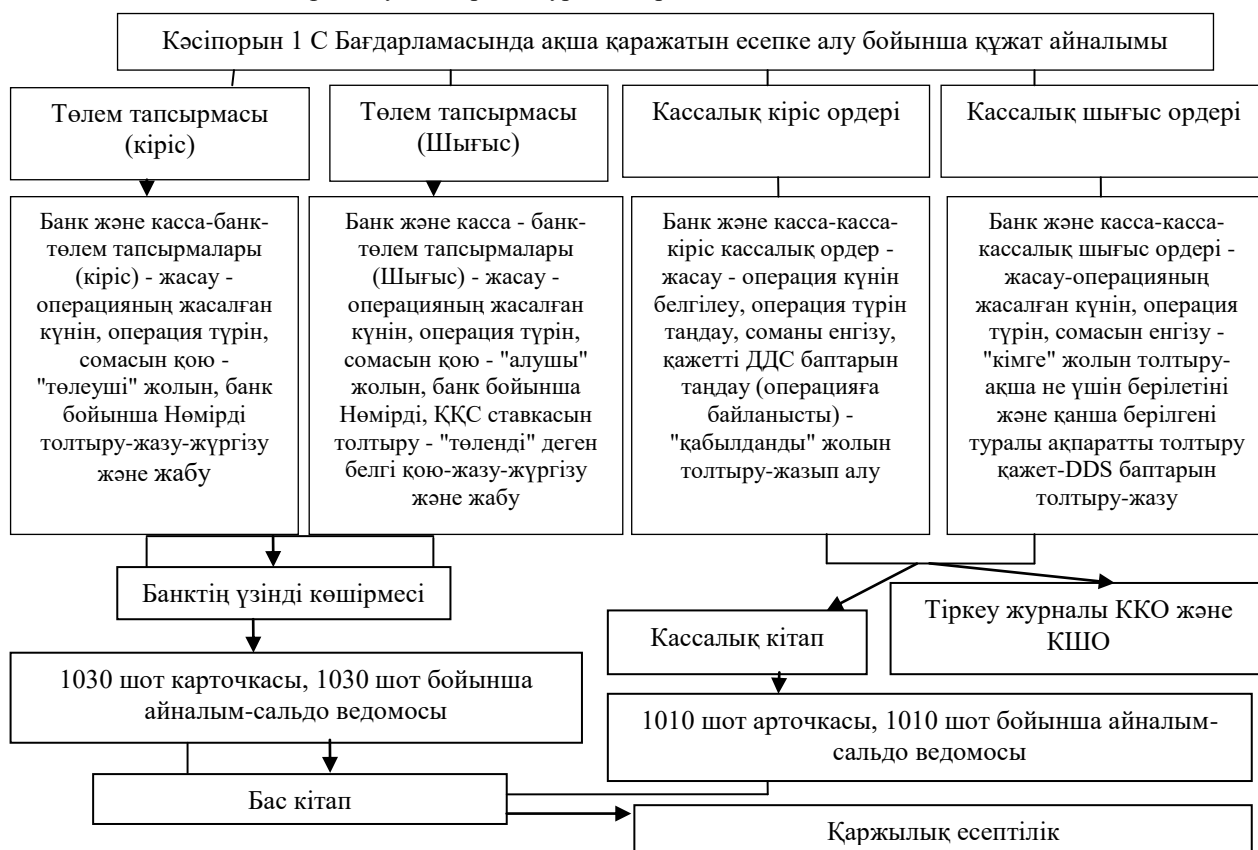
Кәсіпорында валюта айырбастауды есепке алу үшін 1022 шоты қолданылады. Валютаны сатып алуға арналған қаражатты есептен шығару құжатпен төлем ордерін (ақша қаражатын есептен шығару) немесе операция түрімен төлем тапсырмасын (Шығыс) тіркейді. Құжатты жүргізу кезінде есепті шоттан теңдедегі соманы есептен шығару бойынша шаруашылық операциялар қалыптастырылады.

Валютаны валюталық шотқа есептеу құжатпен төлем ордері (ақша қаражатының түсуі) немесе шетел валютасын сатып алу түрімен төлем тапсырмасы (кіріс) орындалады. Валюталық шотқа есептеу кезінде құжат деректемесінде көрсетілген бағам валютаны айырбастау күніне нарықтық бағам (6,04) пайдаланылады, ал шетел валютасын сатып алу бағамы деректемеде қолмен сатып алу бағамы (6,12) көрсетіледі. Құжатты жүргізу кезінде валютаны сатып алудан түскен табыс (залал) автоматты түрде есептеледі. Сатып алу бағамы бойынша сома $60000 * 6,12 = 367200$ теңгені, ал нарықтық бағамы бойынша 362400 теңгені ($6000 * 6,04$) құрайтындықтан, АҚ 4800 теңге мөлшерінде валюта сатып алу кезінде шығынға ұшырайды. Қозғалыс 1020 шот карточкасында көрсетіледі, фрагмент 8 кестеде келтірілген.

8 кесте – 2019 жылғы шілдедегі 1020 шот карточкасының фрагменті

Құжат	Талдаушы	Дебет		Кредит	
		Шот	Сомасы	Шот	Сомасы
Шығыс төлем тапсырмасы 00000002707 01.07.2019 17:36:06 Ақша қаражатын өзге де есептен шығару	"СберБанк" Операциялық қызмет бойынша өзге де төлемдер	1020	367200	1030	
Төлем тапсырмасы кіріс 00000000740 01.07.2019 17:36:25 Ақша қаражатының өзге де түсімі	Сбербанк KZ33914072203RU0003T RUB Операциялық қызметтен түсетін басқа да түсімдер	1030		1020	362400
Операция (бухгалтерлік және салықтық есеп) 00000000351 от 01.07.2019 17:36:46	Валюта айырбастау кезіндегі шығыстар Өндірісі	7480		1020	4800

Кәсіпорын 8 1С Бағдарламасында ақша қаражатының қозғалысы бойынша құжат айналымының сызбасы: Қазақстан үшін Бухгалтерия 5 суретте көрсетілген.

5 сурет – Ақша қаражатын есепке алу бойынша құжат айналымы

Бухгалтерлік есепте аналитикалық есепті дұрыс ұйымдастыру және оның уақтылығы ерекше маңызды. Аналитикалық есептің деректері өнеркәсіптік кәсіпорынның шаруашылық қызметін талдау, бақылау, жоспарлау, басқару және басқару үшін мәліметтер базасын білдіреді.

Қорытынды

Қаржылық есептілікті есепке алу және аудиторлық тексерудің міндеттері, жалпы алғанда, ақшалай қаражат, атап айтқанда, кәсіпорынның қаржы-шаруашылық қызметін сүйемелдейтін негізгі есепке алу процестеріне сәйкес анықталады. Олар бухгалтерлік есеп жүйесін таңдау мен бастапқы бағалаудың негізділігін растау болып табылады. 9 кестеде ақша қаражаттарын есепке алу және аудит мәселелері және оларды шешу жолдары көрсетілген.

9 кесте – Ақша қаражатын есепке алу және аудит мәселелері және оларды шешу жолдары

Ақша қаражатын есепке алу мен аудиттің негізгі проблемалары	Мәселелерді шешу жолдары
Ағымдағы кезеңде өтімділіктің төмендеуі туралы ақпаратты кеш алуға себеп болуы мүмкін ұйымның ақша қаражатын және неғұрлым жедел міндеттемелерді өзара бақылаудың болмауы	Ақша қаражатының қозғалысы көрсеткіштері арқылы Бухгалтерлік баланс пен қаржылық нәтижелер туралы есеп деректерінің сәйкестігін қамтамасыз ету арқылы ақша қаражатының қозғалысы бойынша ақпараттылықты арттыру
Қолма-қол ақша айналымы кезінде электрондық кассадан деректерді автоматты түрде беру болмаған жағдайда, есепке алу бағдарламаларына енгізілген деректердің дұрыстығына бақылаудың болмауы (әрбір күнгі шоттар бойынша ақша қаражатының қалдықтарын бақылау және т. б.)	Ақша қаражатын есепке алу учаскесіне қатысты, әсіресе активтердің осы түрін бөлуге қатысты ішкі бақылау бойынша қажетті рәсімдерді енгізу. Сондай-ақ, негізгі қызметкерлердің толық автоматтандырылуы мен материалдық жауапкершілігі арқылы ақша қаражатының бастапқы есебінің анықтығы деңгейін арттыру қажет
Ақша ағындарын басқаруды ақпараттық қамтамасыз етудің төмен деңгейі, ұйымдағы есеп жүргізуді автоматтандырудың жеткіліксіз көлемі, бұл активтердің осы түрі бойынша синтетикалық есепке алуды жүргізу кезінде дәлсіздіктер мен қателіктер тудыруы мүмкін	Ақша қаражаты бойынша аралық есептерді талдау және қалыптастыру мүмкіндіктері бар ақпараттық жүйелердің есепке алу процестерін автоматтандыру кезінде, оның ішінде шоттардағы қалдықтарды ақша қаражатының қозғалысы жөніндегі деректермен салыстыру арқылы таңдау, өйткені осы есепке алу учаскесіндегі проблемаларды автоматтандырылған режимде анықтау ақша қаражатын басқару тиімділігінің деңгейін едәуір арттырады
Қысқа мерзімді және орта мерзімді кезеңге ақша ағындарын жоспарлаудың болмауы, бұл олардың ұтымсыз жұмсалыуына әкеледі	Басқару есебінің деректері негізінде жедел қаржылық жоспарлауды енгізу. Ақшалай қаражаттардың бухгалтерлік және салықтық есебі аясында келесі есепті кезеңге ақшалай қаражаттарды жоспарлау сияқты есепке алу-талдау жұмысының маңызды бағыты жүзеге асырылмайтындықтан, жоспарлау рәсімін жүргізу негізгі іс-шаралардың бірі болып табылады

Белгілі бір ұсынымдарды пайдалану қаржылық икемділік деңгейінің артуына әкеледі, ал бұл ақша қаражатының түсуі мен жұмсалыуының теңгерімділігі тұрғысынан жедел басқаруды жақсарту; оларды инвестициялау үшін қаржы ресурстарын босату мүмкіндігі; қызмет түрлері бойынша ақша ағындарын талдау кезінде тәуекелді, өтімділікті және тиімділікті бағалау үшін сенімді база құру үшін маңызды.

Осылайша, кәсіпорынды басқарудағы ақша қаражаттарын есепке алу мен аудиттің өзектілігі күнделікті қызметте қолданылатын кәсіпорынның ақша қаражатының көлемі қалай өсетініне сәйкес артады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Кондраков Н.П. Бухгалтерский учет: учебник – М.: ИНФРА-М, 2006. – 592 с.
- 2 Шеремет А.Д., Ионова А.Ф. Финансы предприятий: менеджмент и анализ: учебное пособие / 2-е изд., испр. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 479 с.
- 3 Бороненкова С.А. Экономический анализ в управлении предприятием: учебник. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 224с.
- 4 Кеулимжаев К.К. Финансовый учет на предприятии: учебник/ Под ред. Р.М. Рахимбековой. – Алматы: Экономика, 2003. – 474 с.

REFERENCES

- 1 Kondrakov, N.P. (2006). Buhgalterskij uchet [Accounting services]: uchebnik. Moscow.: INFRA-M [in Russian].
- 2 Sheremet, A.D., Ionova, A.F. (2007). Finansy predpriyatij: menedzhment i analiz: uchebnoe posobie [Finance of enterprises: management and analysis]. 2-e izd., ispr. i dop. Moscow: INFRA-M [in Russian].
- 3 Boronenkova, S.A. (2003). Ekonomicheskij analiz v upravlenii predpriyatiem [Economic analysis in enterprise management]: uchebnik / Moscow.: Finansy i statistika [in Russian].
- 4 Keulimzhaev, K.K. (2003). Finansovyy uchet na predpriyatii [Financial accounting at the enterprise]: uchebnik. Almaty: Ekonomika [in Russian].

О.И. Жалтырова^{1*}, Т.Б. Кувалдина², Г.О. Абишева³

¹Инновационный Евразийский университет, Казахстан

²Омский государственный университет путей сообщения, Россия

³Инновационный Евразийский университет, Казахстан

**Совершенствование информационного обеспечения на промышленном предприятии
для целей учета и аудита денежных средств**

Деньги играют огромную роль в рыночной экономике. Рынок невозможен без движения денег, осуществляющих оборот товаров и услуг. Движение денег обслуживает реализацию товаров, а также движение финансового рынка. Денежные средства промышленного предприятия являются составной частью оборотных активов. Деньги необходимы для осуществления расчетов с поставщиками и подрядчиками, для осуществления платежей в бюджет, для выдачи работникам зарплаты, премий и для осуществления других видов выплат. Смысл организации денежных средств заключается в эффективном управлении денежными потоками хозяйствующего субъекта на основе данных, полученных по результатам анализа денежных потоков за определенный период времени и данных бухгалтерского учета. Информационным обеспечением является система информации и способы ее обработки, позволяющие оценить реальное состояние промышленного предприятия и выявить факторы, способствующие повышению эффективности управленческих решений. В этих условиях становится неизбежным совершенствование информационного обеспечения для учета и аудита денежных средств.

Целью данного исследования является выявление проблем учета и аудита денежных средств на промышленных предприятиях путем совершенствования информационного обеспечения. Реализации цели исследования способствует использование методов сравнительного анализа, синтеза, графического метода для визуализации полученных результатов.

Для любого предприятия необходимо, чтобы денежных средств было достаточно в начале производственного цикла, а в конце был обеспечен их прирост. При таком ведении дел будет постоянный оборот денежных средств, который обеспечит предприятие притоком денежных средств, и даст возможность осуществлять деятельность в других сферах (инвестиционной или финансовой) за счет тех денег, которые генерируются основной деятельностью. В условиях рыночной экономики следует исходить из принципа, что умелое использование денежных средств приносит предприятию дополнительный доход, и, следовательно, предприятие должно постоянно думать о рациональном вложении временно свободных денежных средств для получения прибыли. Авторами проведен анализ движения денежных средств по видам деятельности на основании финансовой отчетности, разработаны рекомендации по решению проблем учета и аудита денежных средств, которые направлены на повышение управления денежными потоками, что позволит промышленному предприятию максимально достигать намеченных целей и планов.

Ключевые слова: деньги, учет, аудит, документ, ликвидность, отражение операций, информация.

O. I. Zhaltyrova^{1*}, T.B. Kuvaldina², G.O. Abisheva³

¹Innovative University of Eurasia, Kazakhstan

²Omsk state University of railway transport, Russia

³Innovative University of Eurasia, Kazakhstan

**Improvement of information support at an industrial enterprise for the purposes of accounting
and auditing of funds**

The main problem is that money plays a huge role in a market economy. The market is impossible without the movement of money that carries out the turnover of goods and services. The movement of money serves the sale of goods, as well as the movement of the financial market. The cash resources of an industrial enterprise are an integral part of current assets. The money is needed for settlements with suppliers and contractors, for making payments to the budget, for issuing salaries, bonuses to employees, and for making other types of payments. The meaning of the organization of funds is to effectively manage the cash flows of an

economic entity on the basis of data obtained from the results of the analysis of cash flows for a certain period of time and accounting data. Information support is a system of information and methods of its processing that allow us to assess the real state of an industrial enterprise and identify factors that contribute to improving the effectiveness of management decisions. In these conditions, it becomes inevitable to improve the information support for accounting and auditing of funds.

The purpose of this study is to identify the problems of accounting and auditing of funds at industrial enterprises by improving information support.

The implementation of the research goal is facilitated by the use of methods of comparative analysis, synthesis, graphical method for visualizing the results obtained.

For any enterprise, it is necessary that there is enough money at the beginning of the production cycle, and at the end their growth is ensured. With such business management, a constant turnover of funds will be ensured, which will provide the enterprise with an influx of funds, and will make it possible to carry out activities in other areas (investment or financial) at the expense of the money generated by the main activity. In a market economy, it is necessary to proceed from the principle that the skillful use of funds brings additional income to the enterprise, and, therefore, the enterprise should constantly think about the rational investment of temporarily free funds to make a profit. The authors analyzed the cash flow by type of activity on the basis of financial statements, and developed recommendations for solving the problems of accounting and auditing of funds, which are aimed at improving cash flow management, which will allow an industrial enterprise to achieve its goals and plans as much as possible.

Keywords: money, accounting, audit, document, liquidity, reflection of operations, information.

Қолжазбаның редакцияға келіп түскен күні: 06.09.2021 ж.